

A photograph of a forest stream with tall trees and green foliage. The stream flows through a dense forest of tall, thin trees with green leaves. The water is calm and reflects the surrounding trees and sky. The banks are covered in green grass and some fallen branches.

Advies gewijzigde aanvraag statustoewijzing Nationaal Park Van Gogh

Dit advies betreft de bij de
Adviescommissie Nationale Parken
ingediende gewijzigde aanvraag
statustoewijzing
Nationaal Park Van Gogh.

11 september 2024

Advies gewijzigde aanvraag statustoewijzing Nationaal Park Van Gogh - 11/09/24

In januari 2021 is de Adviescommissie Nationale Parken ingesteld. Deze commissie adviseert de staatssecretaris van LNVN over aanvragen voor een (gewijzigde) statusaanwijzing van een gebied als nationaal park.

De commissie is gevraagd de aanvraag te beoordelen op basis van artikel 3.68 van het Besluit kwaliteit leefomgeving¹ (Bkl) met inachtneming van de nadere uitleg in de recent gepubliceerde beleidsregel². Daar de minister/staatssecretaris binnen de gegeven wettelijke bevoegdheid ruimte heeft om aanvullende eisen te stellen, is er een aanvullende beleidsregel opgesteld. De in het besluit genoemde artikelen gelden als minimumeisen.

Dit advies betreft het op 28 mei 2024 door aanvrager ingediend geactualiseerd verzoek tot aanwijzing van Gogh NP als nationaal park. De commissie heeft kennisgenomen van de aanvullende informatie ten aanzien van dit verzoek, inclusief achterliggende stukken en heeft nadien ook enkele aanvullende vragen gesteld. Op die aanvullende vragen verkreeg zij op 3 juli 2024 een reactie.

Al de ontvangen informatie is betrokken in de beraadslagingen bij de totstandkoming van dit advies.

Advies op basis van de beleidsregel

De commissie wil allereerst benadrukken dat **zij verheugd is over de nauwgezette toelichtingen en antwoorden die dit geactualiseerde verzoek begeleiden**. Al deze informatie straalt uit dat met een zeer groot aantal partijen wordt gewerkt aan onderwerpen, die deze aanvraag raken of in lijn hiermee kunnen worden gebracht. Een dergelijke gebiedsgerichte aanpak past goed bij de huidige manier van werken, en sluit ook aan bij de oproep voor brede samenwerking zoals opgetekend in het Beleidsprogramma Nationale Parken³ 2024-2030.

In dit advies wordt de statusaanvraag beoordeeld aan de hand van de criteria in de beleidsregel. De commissie meent dat het kerngebied, het (ruime) Dommeldal, waarvoor de status is aangevraagd in de geactualiseerde aanvraag, de status Nationaal Park waardig is.

Dat laat onverlet dat de samenwerkende partijen nog veel **uitdagingen tegemoet gaan, met name als het gaat om ecologisch systeemherstel**, wat een belangrijke voorwaarde is voor het verzekeren van de wezenlijke kenmerken van het gebied.

De commissie zal navolgend motiveren hoe zij tot dit besluit is gekomen, en benoemt daarbij ook de zorgpunten die de komende jaren extra aandacht vragen. Hierbij wordt dezelfde volgorde gehanteerd als in de beleidsregel.

a. Gebiedsomvang

Het criterium 'omvang' in de beleidsregel schrijft voor dat - naast een of enkele natuurkernen van minimaal 1000 hectare aaneengesloten en beschermde natuur - het Nationaal Park gebied totaal voor meer dan 50% van de totale oppervlakte van het gebied moet bestaan uit beschermde natuur. Dat zijn natuurgebieden die behoren tot de Natura 2000-gebieden, gebieden die onderdeel zijn van het Natuurnetwerk Nederland, of die in het (provinciaal) omgevingsplan de functie natuur zijn toegedeeld.

¹ [Artikel 3.68 Besluit kwaliteit leefomgeving](#)

² [wetten.nl - Regeling - Beleidsregel aanwijzing Nationale Parken 2024-2030 - BWBR0049721 \(overheid.nl\)](#)

³ [Beleidsprogramma Nationale Parken 2024-2030 | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

Bij de eerdere status aanvraag (ingediend 12/3/2020) was met name de kritiek dat binnen de ruime begrenzing te veel gebieden waren zonder bijzondere natuur- of landschappelijke kwaliteiten (stedelijk gebied, infralandschappen, bedrijventerreinen, intensieve landbouwproductiegebieden) en dat het meerdere, wat willekeurige, delen van diverse beekdalvalleien bevatte. Hiermee was er naar het oordeel van de commissie onvoldoende sprake van een unieke, herkenbare eenheid, die past bij een nationaal park. De commissie stelt met genoeg vast dat met de gewijzigde aanvraag **het gebied door zorgvuldiger begrenzing** ten opzichte van de eerdere aanvraag **nu veel meer een eenheid is geworden**. In hoofdzaak omvat deze nu de middenstroomgebieden van het stroomgebied van de Dommel.

Het gebied voldoet aan de getalsmatige vereisten. Twee van de drie Natura 2000 natuurkernen die binnen de begrenzing zijn gelegen, hebben een aaneengesloten oppervlakte van meer dan 1.000 hectare. Ook andere natuurgebieden en hun landschapszones hebben een aaneengesloten oppervlakte van meer dan 1.000 hectare. Meer dan 50% van het totale gebied bestaat uit beschermde natuur. Het gebied beslaat ruim 49.000 ha. Daarvan is 24.670 ha natuurgebied, waarvan meer dan 7.150 ha Natura 2000.

Het gebied waarvoor in de geactualiseerde aanvraag de status is aangevraagd betreft een **samenhangende landschaps-ecologische en cultuurhistorische eenheid** van vochtige/natte, lemige en kleinschalige ecosystemen van het middenstroomse deel van het stroomgebied van de Dommel en de daarmee samenhangende landschappen van de Meierij. Over de kwaliteit en de waarde van de in Van Gogh NP aanwezige ecosystemen is nu **uitgebreide documentatie beschikbaar** in beheerplannen, natuurdoelanalyses, landschap ecologische systeemanalyses en andere ecologische onderzoeksrapporten binnen de betreffende gebieden.

Aanvrager legt de begrenzing rond de rijkere (leem)bodems van het middenstroomse en benedenstroomse deel, terwijl de bovenlopen van het systeem ontbreken. Het is geen vereiste voor een statusaanwijzing dat het gehele landschapsecologische systeem is opgenomen in de begrenzing, mits goed is gemotiveerd hoe gewerkt wordt aan een geïntegreerde aanpak van de (ecologische) opgaven. Vanuit de beantwoording van nadere vragen van de commissie blijkt dat de aanvrager oog houdt voor ontwikkelingen vanuit dit bovenloopse systeem. Dat aspect komt nu echter nog onvoldoende uit de verf. Er wordt aangegeven dat er sprake is van verschillende grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden, maar deze zijn niet gebiedsdekkend en verschillen in intensiteit. De commissie wil dan ook meegeven dat **aandacht voor de bovenlopen essentieel is en geïntensiveerd moet worden**. Bij een toekomstige herbegrenzing behoort het opnemen van (delen van) het bovenloopstelsel wellicht tot de mogelijkheden.

b. Kwaliteitseis ecosysteem, niet wezenlijk aangetast

Voor toekenning van de status is een vereiste, zo staat vermeld in de beleidsregel, 'dat het gehele gebied moet voldoen aan de kwaliteitseis ecosysteem'. Dit is het geval 'als de ecosystemen in het gebied niet wezenlijk zijn aangetast door menselijk gebruik. Een ecosysteem dat niet wezenlijk is aangetast door menselijk gebruik, is een samenhangend ecosysteem met duurzaam functionerende abiotische en biotische relaties, waarbij menselijk gebruik en beheer bijdraagt aan het duurzaam functioneren'.

Dit gebied met kleinschalige landschappen heeft een groot deel van haar historische ontwikkelingen te danken aan het cultuurhistorisch gebruik. Menselijk gebruik en beheer is daarmee een voorwaarde geworden voor de duurzame instandhouding van het ecosysteem. **Het huidige gebruik en de milieufactoren die van invloed zijn op het ecosysteem zijn echter niet in balans**. Er is onder andere sprake van een te sterke drainage, stikstofdepositie, versnippering, instroom van nutriëntenrijk oppervlakte- en grondwater. Dergelijke constatering baseert de commissie mede op basis van de adviezen van de Ecologische Autoriteit.⁴ **Het duurzaam functioneren wordt hierdoor belemmerd**.

⁴ <https://ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5033>; <https://ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5029>

Het beleidsprogramma Nationale Parken⁵ wijst voor ecosysteemherstel nadrukkelijk op het belang van een sturingsinstrument met ruimtelijke component. Het programma leunt daarbij sterk op het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) voor het verwezenlijken van doelen.⁶ Wanneer het NPLG komt te vervallen, zullen vervangende programma's of maatregelen, met voldoende middelen, moeten bewerkstelligen dat de emissieoverschrijding van de veehouderij en middelengebruik vanuit een gebiedsaanpak effectief worden teruggedrongen.

Over opgaven als de omgang met verdroging en uitspoeling vanuit o.a. de KRW⁷ wordt gemeld dat op integrale wijze wordt samengewerkt, ook met gebieden die buiten de begrenzing vallen.

Het is aan te raden om een volwaardige LESA op te stellen, voor het gehele stroomgebied, zodat de (park)grensoverschrijdende opgaven bekend zijn en hier ook een samenhangend en gedragen uitvoeringsprogramma voor kan worden uitgewerkt. De commissie geeft bovendien als advies mee om voor het onderzoek naar het (duurzaam) functioneren en monitoring daarvan meer samenwerking te zoeken met kennisinstituten.

Dit alles betekent dat er voortgezet (verbeterde) preventieve maatregelen gezocht moeten worden. Het vraagt om een geïntensiveerde aanpak ten behoeve van het ecologisch systeemherstel, waarbij periodiek via monitoring⁸ wordt beoordeeld of bij reeds genomen (her)inrichtingsmaatregelen zich positieve ecologische effecten ontwikkelen.

Op de kwaliteitseis ecosysteem adviseert de commissie de staatssecretaris derhalve om het nationaal park **uit te blijven dagen om nog beter te gaan voldoen aan de kwaliteitseis ecosystemen**. De commissie geeft nationaal park Van Gogh op dit moment het **voordeel van de twijfel** en vertrouwt erop dat op dit punt vooruitgang wordt geboekt in de nabije toekomst. Daarnaast adviseert de commissie de staatssecretaris **om – bij wegvallen NPLG – met de provincie tot een afdoende alternatieve aanpak te komen. Als rijk en provincie niet tot een effectieve aanpak komen voor het tijdig voldoen aan ecosysteemherstel, kan de commissie niet meer achter haar positieve advies voor de statusaanvraag staan.**

c. Educatief/wetenschappelijke belangen

In de beleidsregel is opgenomen dat het gehele gebied moet voldoen aan de kwaliteitseis, dat er sprake is van een bijzonder natuurwetenschappelijk, educatief en recreatief nationaal of internationaal belang, en dat deze belangen op passende wijze beleefbaar zijn.

Zowel geomorfologische, landschappelijke, archeologische als cultuurhistorische aspecten zijn ruimschoots voorhanden in het NP en deze zijn beleefbaar (te maken) voor recreanten. Het NP heeft de ambitie om deze ook concreet **voor educatieve doeleinden toegankelijk te maken.**

⁵ Beleidsprogramma Nationale Parken: <https://open.overheid.nl/documenten/77e09e33-ddc8-4439-bcce-cd2876041121/file>

⁶ Beleidsprogramma Nationale Parken: <https://open.overheid.nl/documenten/77e09e33-ddc8-4439-bcce-cd2876041121/file>, met name p 10-11. Zo staat hierin vermeld: 'De provincies zullen de overgangsgebieden nader uitwerken in de gebiedsprogramma's. De gebiedsprogramma's geven aan welke maatregelen nodig zijn in het gebied buiten het Natura 2000-gebied om te zorgen voor systeemherstel in het Natura 2000-gebied. De gebiedsprogramma's geven waar mogelijk de locatie en omvang aan van een overgangsgebied. Ze geven ook een overzicht van mogelijke maatregelen in dit gebied.' En ook: 'Gezien het verschil tussen dit beleidsprogramma en de gebiedsaanpak van het NPLG en de dwingende keuzes die vanuit het NPLG moeten worden gemaakt, ligt het voor de hand om de ruimtelijke ontwikkeling van de nationale parken haar beslag te laten krijgen in de NPLG-gebiedsprogramma's, en de doorvertaling daarvan in provinciale en gemeentelijke ruimtelijke plannen.'

⁷ Kader Richtlijn Water: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl141205-europese-kaderrichtlijn-water>

⁸ Binnen het Beleidsprogramma nationale parken wordt een voortgangsmeter ontwikkeld. Daarnaast is zelfstandige monitoring op doelen m.b.t. ecosysteemherstel aan te raden om vinger aan de pols te kunnen houden.

De commissie beoordeelt genoemde punten als **ruim voldoende**. De commissie adviseert wel om **extra te investeren in het opzetten van een goede kennisinfrastructuur en het uitzetten van wetenschappelijk onderzoek**, onder andere gericht op ecosysteemherstel, zoals eerder genoemd en op het verdiepen van kennis met betrekking tot de thema's natuur, landschap en erfgoed en de samenhang daartussen.

d. Grote schoonheid

Door zich te richten op het deelgebied, dat globaal overeenkomt met De Meierij in het midden- en benedenstroomgebied van De Dommel, is de **nieuwe aanvraag sterk verbeterd** ten opzichte van de aanvraag in 2020 en kan gesproken worden over een **landschap met een unieke identiteit, met aandacht voor de landschappelijke en cultuurhistorische waarden en ander cultureel erfgoed**.

De begrenzing van deze aanvraag omvat naast natuurgebieden van bijzondere waarden ook een groot aandeel waardevolle agrarische cultuurlandschappen. **Natuurgebieden en waardevolle landschappen bij elkaar opgeteld beslaat bijna 75% van het totale gebied.**

De commissie beoordeelt genoemde punten als **ruim voldoende**.

e. Verzekeren van wezenlijke kenmerken binnen en buiten de natuurkern

De wezenlijke kenmerken binnen het gebied moeten zijn verzekerd, aldus de beleidsregel. Dit is het geval als de functies, gebruiksvormen en beheer in het gebied naar het oordeel van de minister voldoende ondersteunend zijn aan het functioneren van het landschapsecologische systeem en de biodiversiteit.

Nader toegelicht wordt dat de beschrijving en het behoud van de wezenlijke kenmerken kunnen worden onderbouwd door middel van: a. een LESA en een landschaps- of gebiedsbiografie; en b. het instrumentarium van de Omgevingswet dat voor het behoud wordt ingezet.

De landschapsbiografie en landschapsecologische onderbouwing van de aanvrager, die betrokken werden bij dit geactualiseerde verzoek tot aanwijzing, **geven inzicht in de wezenlijke kenmerken en de onderlinge samenhang**. Voor wat het behoud van de wezenlijke kenmerken betreft zouden deze zich moeten doorvertalen naar provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies en -plannen, en waar nodig naar verordeningen. De provincie Noord-Brabant werkt met een kompas, waarin 'gedragsregels' zijn opgenomen. Daarnaast wordt gewerkt met **ontwerpprincipes**. Dit kan naar het oordeel van de commissie **een goede werkwijze zijn om enerzijds de wezenlijke kenmerken te beschermen, anderzijds ruimte te bieden aan vernieuwende, kwalitatieve oplossingen die recht doen aan de status nationaal park. Het is noodzakelijk dat alle gemeenten binnen het nationaal park zich hieraan committeren en deze gedragsregels opnemen in hun gemeentelijk Omgevingsbeleid**. Daarop moeten toekomstige beoordelingen dan ook toezien.

Bijzondere aandacht vraagt een zorgvuldige omgang met de verstedelijkingsdruk in dit nationaal park. De commissie heeft hierover aanvullende vragen gesteld. In de beantwoording van vragen wordt aangegeven dat **geen onderscheid** wordt gemaakt **in de omgang met verstedelijking voor het nationaal park dan wel daarbuiten**. De verstedelijkingsstrategie en het ontwikkelperspectief van de provincie geven **goede, leidende principes** mee, zoals 'Bodem en watersysteem als basis voor de verstedelijking' en 'Landschap en natuur groeien mee met verstedelijking'. Dat is **van grote waarde, maar voor een nationaal park is het wellicht nog niet voldoende**. Het past bij de hoge kwaliteitsstandaard van een nationaal park, dat de ambitie binnen de begrenzing hoog ligt en in ieder geval uitgaat van de **principes van natuurinclusief bouwen**. De gebiedsontwikkeling De Kemmer in Oirschot kan hiervoor als voorbeeld en inspiratie dienen.

Tot slot

De commissie leest in de statusaanvraag dat de aanvrager nadrukkelijk het oorspronkelijke gehele en dus grotere gebied uit de voorgaande statusaanvraag wil behouden als 'werkingsgebied' van het nationaal park en dit 'onder de vlag van' Van Gogh NP te willen inzetten. De commissie heeft hierop aanvullende vragen gesteld aan de aanvrager om te verduidelijken wat dit betekent met betrekking tot de publieke duiding en de benadering, zowel financieel als strategisch.

De beantwoording op deze vragen luidde als volgt:

"Het hele werkgebied werkt samen onder de naam Van Gogh NP waarbij de partners deze naam ook in de eigen uitingen gebruiken ("partner in Van Gogh NP"). Alleen het kerngebied wordt uitgerust met fysieke naamdragers (zoals bebording, schildjes e.a.) met de toevoeging van de nationale huisstijl (NP van de Nationale Parken).

Zo is er administratief en publiekelijk wel verschil tussen het formele Nationale Park en het werkgebied, maar strategisch, financieel en communicatief is er geen verschil, omdat de partners juist in een robuust gebied om het formele Nationaal Park de brede ontwikkelingsgerichte aanpak willen inzetten, met meer verbinding met economie en samenleving.

[...]

Naast dit extra aanbod vanuit het werkgebied Van Gogh NP is er wél een onderscheid met het kerngebied met de formele status Nationaal Park. Het kerngebied moet voldoen aan de criteria van de Beleidsregel. Hier werken de partners sowieso aan de vijf doelen van het Beleidsprogramma Nationale Parken (resultaatverplichting), terwijl de partners zich daarnaast inspannen om in het werkgebied hetzelfde na te streven (inspanningsverplichting), door dit gebied maximaal mee te laten liften/profiteren in de strategie met de brede ontwikkelingsgerichte aanpak."

De commissie prijst de brede samenwerking tussen gebiedspartijen om vanuit de ruimere regio inspanningen te leveren om te komen tot een robuust ecologisch systeem.

In het verlengde van de opmerkingen over het ontbreken van de bovenlopen van het Dommelsysteem in de begrenzing, is de commissie van mening dat ook hier intensieve samenwerking met partners van het nationaal park essentieel is. **Het is in de ogen van de commissie bovendien noodzakelijk om duidelijk onderscheid te maken tussen het feitelijke Nationaal Park, te duiden als de samenhangende landschappelijke eenheid van midden- en benedenlopen van het Dommelsysteem, ten opzichte van een bredere 'Nationaal Park Regio zone'⁹ vanuit de samenwerkverbanden.** Zo'n bredere zone kan dienen als extra buffering, regionale (landschaps)ontwikkelzone.¹⁰

De commissie vindt de term 'werkingsgebied' in dit verband onduidelijk en **adviseert om de aanduiding 'Samenwerkingsgebied' te gebruiken**, daar het primair om de samenwerking tussen partners gaat, ten behoeve van het kerngebied. Ook is van belang om **communicatief helder en transparant te zijn dat de status nationaal park geldt voor (de eenheid van) het kerngebied en niet het samenwerkingsgebied. Onzorgvuldige duiding** van wat wel en niet tot het nationaal park behoort **devalueert het unieke merk 'nationaal park'**, en straalt negatief af op andere nationale parken in Nederland en wereldwijd.

⁹ Benaming is een suggestie; essentie is dat het een aanvulling is op, en geen onderdeel van het kerngebied NP van Gogh, waarvoor nu de status wordt aangevraagd.

¹⁰ Onderscheid tussen NP en omgeving past in "spiegelei-concept", wat weer is gebaseerd op de Vlaamse situatie, waarbij een Nationaal Park ingebed ligt in een regionaal landschap. De commissie verwijst ook graag naar de Zoneringsnotitie van het expertteam nationale parken natuur en ruimtelijke kwaliteit. <https://www.nationaleparkenbureau.nl/documenten/en+verslagen/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=2375453>.

De **commissie vertrouwt erop dat de komende jaren stevig wordt ingezet op verbetering** van de in dit advies genoemde aandachtspunten en voortvarend gewerkt wordt aan landschapsecologisch systeemherstel. **Indien monitoring geen significante verbetering laat zien, zal de status nationaal park heroverwogen moeten worden**, zo staat in programma Nationale Parken.

Conclusie

Met inachtneming van hetgeen hiervoor is opgemerkt adviseert de commissie dat de minister op basis van het **geactualiseerde verzoek, de aanwijzing van Gogh NP als nationaal park, voor het daartoe aangevraagde gebied kan toewijzen. Dit onder de voorwaarde dat rijk en provincie tot een effectieve aanpak voor ecologisch systeemherstel komen als alternatief voor de in het Programma Nationale Parken voorziene NPLG aanpak.**